

Wojciech Góralski

"Zawarcie małżeństwa i jego rejestracja w prawie polskim : stan prawny obowiązujący od 15 listopada 1998 r. : poradnik dla kierowników Urzędów Stanu Cywilnego", Henryk Chwyć, Lublin 1998 : [recenzja]

Ius Matrimoniale 4 (10), 330-335

1999

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

norm prawa. Gdyby sędzia chciał wyrokować przeciw ustawie, powinien to uzasadnić.

Ks. prof. dr hab. W. Góralski zauważył, iż błąd co do przymiotu osoby, ponieważ faktycznie jest istotnym błędem co do samej osoby, czyni zgodę małżeńską wadliwą, a małżeństwo nieważnym z samego prawa naturalnego. Błędu takiego nie należy mylić z ignorancją, ani utożsamiać z warunkiem. Przymiot indywidualizujący osobę, podkreślił Prelegent, powinien być zamierzony bezpośrednio i zasadniczo. Powinien to być przymiot, który z natury swojej może poważnie zakłócić wspólnotę życia małżeńskiego. Nie może być on ani błahy, ani banalny. Niemniej wystarczy, by był subiektywnie poważny.

Na zakończenie obrad uczestnicy Międzynarodowego Sympozjum Kanonistów wystosowali do Papieża Jana Pawła II telegram z wyrazami wdzięczności i zapewnieniem o modlitewnej pamięci. Dziekan Wydziału Prawa Kanonicznego ATK, Ks. prof. dr hab. W. Góralski, zaprosił wszystkich obecnych na kolejne spotkania naukowe, organizowane przez ów Wydział, tj. na sympozjum organizowane z racji 10-rocznicy śmierci Ks. prof. dra hab. M. Żurowskiego /08.12.1998/ oraz na sympozjum poświęcone 40-leciu pracy naukowej na Wydziale Prawa Kanonicznego ATK Ks. prof. dra hab. R. Sobańskiego /19.04.1999/.

Z satysfakcją należy stwierdzić, iż zarówno prelekcje przedstawione na Sympozjum, jak i dyskusje wieńczące każde z wystąpień pozwoliły wielu uczestnikom obrad spotkać się z rzetelną wiedzą i interesującą formą przekazu. Problematyka wykładów, żywo interesująca wiele środowisk, jak i udział wielu znamienitych Prelegentów, sprawiły, iż te dwa dni refleksji nad wybranymi zagadnieniami z zakresu prawa małżeńskiego śmiało można uznać za prawdziwie udane i owocne.

Henryk Chwyc. Zawarcie małżeństwa i jego rejestracja w prawie polskim. Stan prawny obowiązujący od 15 listopada 1998 r. Poradnik dla kierowników Urzędów Stanu Cywilnego. Stowarzyszenie Urzędników Stanu Cywilnego RP – Oddział w Lublinie. Lublin 1998 ss. 233.

W ramach serii wydawniczej Biblioteczka Kierownika USC, zainicjowanej przez Stowarzyszenie Urzędników Stanu Cywilnego RP, ukazało się opracowanie długoletniego kierownika USC w Lublinie, prezesa Lubelskiego Oddziału wymienionego Stowarzyszenia i przewodniczącego Komisji Praw-

nej tej organizacji, mgr. Henryka Chwycia, poświęcone kwestii zawierania małżeństwa w świetle obowiązującego prawa polskiego oraz rejestracji tego związku. Okazję do przygotowania tej publikacji stworzyła nowelizacja Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, Kodeksu postępowania cywilnego, Prawa o aktach stanu cywilnego, ustawy o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej oraz niektórych innych ustaw, dokonana mocą ustawy z dnia 24 lipca 1998 r. (D.U. 1998 nr 117, poz. 757). Ustawa ta stała się niezbędna w związku z ratyfikacją konkordatu zawartego 28 lipca 1993 r. między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską. Art. 10, ust. 1 tej umowy, zgodnie z jej postanowieniem zawartym w ust. 6 tegoż artykułu, wymagał bowiem dostosowania prawa polskiego do nowej instytucji małżeństwa konkordatowego (małżeństwa kanonicznego wywierającego jednocześnie – po spełnieniu warunków określonych w art. 10, ust. 1, pkt 1 – 3 konkordatu -skutki w prawie polskim). W ślad za wymienioną ustawą, Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji wydał rozporządzenie wykonawcze z dnia 26 października 1998 r. w sprawie szczegółowych zasad sporządzania aktów stanu cywilnego, sposobu prowadzenia ksiąg stanu cywilnego, ich kontroli, przechowywania i zabezpieczenia oraz wzorów aktów stanu cywilnego, ich odpisów, zaświadczeń i protokołów (Dz. U. 1998 nr 136, poz. 884) oraz obwieszczenie z dnia 4 listopada 1998 r. w sprawie ogłoszenia wykazu stanowisk, których zajmowanie upoważnia do sporządzenia aktu małżeństwa zawartego w sposób określony w art. 1 & 2 i 3 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego (M.P. 1998 nr 40, poz. 554). Ponadto Konferencja Episkopatu Polski wydała Polski wydała 22 października 1998 r. instrukcję dla duszpasterzy dotyczącą małżeństwa konkordatowego (Biuletyn KAI z 17 listopada 1998 r., s. 15 – 18).

Uwzględniając art. 10, ust. 1 umowy konkordatowej oraz wszystkie wyżej wymienione akty normatywne, a ponadto ustawę z 26 czerwca 1997 r. o zmianie ustawy O gwarancjach wolności sumienia i wyznania oraz o zmianie niektórych ustaw (Dz. U. 1997 nr 59, poz. 375), ustawę z dnia 12 listopada 1965 r. Prawo prywatne międzynarodowe (Dz. U. 1965 nr 46, poz. 290, z późniejszymi zmianami) oraz kodeks prawa kanonicznego z 1983 r. Autor podjął trud zapoznania wszystkich zainteresowanych, zwłaszcza zaś kierowników Urzędów Stanu Cywilnego i duchownych, z zagadnieniem zawarcia małżeństwa i jego rejestracji w świetle znowelizowanego prawa polskiego.

Słowo wstępne do pracy H. Chwycia wyszło spod pióra prezesa Zarządu Głównego Stowarzyszenia Urzędników Stanu Cywilnego RP, mgr. Krzysztofa Szczepanka, inicjatora szeregu konferencji naukowych, odbytych w ostatnich latach na temat małżeństwa konkordatowego. Autor

Słowa wyraża przekonanie, iż lektura prezentowanej pracy przyczyni się do zrozumienia nowej instytucji, która – poprzez konkordat – znalazła swoje miejsce na obszarze prawa polskiego.

Obszerne opracowanie Poradnika zostało wydane w formie kart wymiennych (w segregatorze), co sprawia, iż łatwa będzie jego aktualizacja, związana ze zmianami, jakie mogą zajść w obowiązującym na dziś prawie, czy też jego wykładni. Praktycznie pomyślana forma wydania pracy (łącznie z efektownie i estetycznie wykonaną okładką) harmonizuje z równie praktycznym ujęciem jej zawartości. Na tę ostatnią składają się trzy części: 1) komentarz Autora do przepisów konkordatu i prawa polskiego na temat zawarcia małżeństwa i jego rejestracji (s. 10 – 64); 2) teksty 11 aktów prawnych odnoszących się (poza wymienionymi wyżej należy wspomnieć o ujednoliconych tekstach ustawy Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz ustawy Prawo o aktach stanu cywilnego) (s. 65 – 214); 3) wzory dokumentów i pism (zabrakło ich w spisie treści na początku) związanych z zawarciem i rejestracją małżeństwa (akt małżeństwa, zaświadczenie wydane przez kierownika usc na podstawie art. 4¹ k.r.o., zaświadczenie duchownego o zawarciu małżeństwa, zaświadczenie wydane osobie zamierzającej zawrzeć małżeństwo za granicą, protokół zawarcia małżeństwa poza lokalem usc, akt małżeństwa – na podstawie zaświadczenia duchownego (wypełniony przykładowo), omówienie sposobu sporządzenia aktu małżeństwa – na podstawie zaświadczenia duchownego, akt małżeństwa – na podstawie protokołu zawarcia, małżeństwa poza lokalem usc (wypełniony przykładowo), akt małżeństwa – przy zawarciu małżeństwa przez pełnomocnika (wypełniony przykładowo), akt małżeństwa – przy udziale tłumacza (wypełniony przykładowo), akt małżeństwa – gdy zawiera je osoba głuchoniema lub niewidoma (wypełniony przykładowo), akt małżeństwa – gdy zawiera je osoba niepijąca (wypełniony przykładowo), przykład pisma o odmowie sporządzenia aktu małżeństwa na podstawie art. 61 a, 5 p.a.s.c., przykład pisma o odmowie sporządzenia aktu małżeństwa na podstawie art. 8 & 1 k.r.o., zaświadczenie kierownika usc z art. 4¹ k.r.o. (wypełnione przykładowo), zaświadczenie duchownego z art. 8 & 2 k.r.o. (wypełnione przykładowo), opłaty skarbowe (s. 216 – 233).

Część pierwsza opracowania, stanowiąca oryginalny komentarz autorski do odnośnych postanowień k.r.o. w przedmiocie zawarcia małżeństwa oraz do odnośnych uregulowań p.a.s.c. dotyczących rejestracji małżeństwa, pozostaje szczególnie cennym wkładem Henryka Chwycia, gdy chodzi o przybliżenie czytelnikowi tak doniosłych – z punktu widzenia czynności zarówno kierownika usc, jak i duchownego – zagadnień.

Co się tyczy zawarcia małżeństwa (rozdział I), Autor omawia kolejno następujące zagadnienia: forma zawarcia, formalności związane z zawarciem małżeństwa, przeszkody do zawarcia małżeństwa, unieważnienie małżeństwa, nazwiska małżonków i ich dzieci, powrót do nazwiska osoby rozwiedzionej, zawarcie małżeństwa przed konsulem. Na wstępie każdego wątku tematycznego czytelnik znajduje odnośny przepis k.r.o., po czym następuje zwięzły komentarz. Szczególną uwagę przyciągają wywody H. Chwycia w odniesieniu do art. 1 & 1 (zawarcie małżeństwa przed kierownikiem usc) oraz && 2 i 3 tego artykułu (zawarcie małżeństwa wyznaniowego ze skutkami cywilnymi).

Referując przesłanki, warunkujące uzyskanie skutków cywilnoprawnych przez związek wyznaniowy Autor stosunkowo mało miejsca poświęca oświadczeniu woli stron jednoczesnego zawarcia małżeństwa podlegającego prawu polskiemu. Natomiast przesłankę drugą – sporządzenie aktu małżeństwa w usc – uważa za konstytutywną (s. 14). Wydaje się jednak, że taki właśnie charakter nosi raczej wspomniane oświadczenie woli nupturientów, do którego ustawodawca przywiązuje dużą wagę. Rejestracja małżeństwa w usc jest bardziej przesłanką dopełniającą to świadczenie.

Dość szczegółowo zostały omówione formalności związane z zawarciem małżeństwa. Interesujące jest stanowisko, w myśl którego zaświadczenie wystawiane przez kierownika usc (ważne trzy miesiące od daty wystawienia) nie powinno być wystawiane, *gdy kierownik wie, że małżeństwo będzie zawarte po upływie 3 miesięcy* (s. 20). Natomiast w przypadku niezawarcia małżeństwa w ciągu trzech miesięcy od daty wystawienia dokumentu, podkreśla Autor, *kierownik winien wydać zaświadczenie nowe, bez żądania po raz drugi dokumentów. Należy postępować podobnie jak z dokumentami, gdy nie zawarto małżeństwa przed kierownikiem (tamże)*. Gdy zaś upłynął *duży* [jak *długi*?] okres czasu, zdaniem H. Chwycia należy żądać złożenia przez strony nowych zapewnień o braku okoliczności wyłączających zawarcie małżeństwa.

Komentarz do art. 8 k.r.o., regulującego obowiązki duchownego przed zawarciem małżeństwa i po jego zawarciu, powinien zainteresować szczególnie duchownych. Zainteresowanie zaś kierowników usc wzbudzi zapewne odpowiedź na pytanie, jak mają oni postąpić, gdy po otrzymaniu w terminie zaświadczenia (o zawarciu małżeństwa) od duchownego okaże się, że on sam sporządził zaświadczenie o braku okoliczności wyłączających zawarcie małżeństwa (lub nie ma on zaświadczenia, o którym mówi art. 4' k.r.o.), przyjął oświadczenie woli stron o uzyskaniu skutków cywilnoprawnych ich związku wyznaniowego, a następnie sporządził zaświadczenie o za-

warciu małżeństwa. Należy podzielić wyważony pogląd Autora, który twierdzi, iż kierownik usc powinien wówczas odmówić sporządzenia aktu małżeństwa i – w myśl art. 7, ust. 2 p.a.s.c. – powiadomić na piśmie stronę zainteresowaną o przyczynach tej odmowy. Z drugiej jednak strony nie może decydować, że naruszenie przez duchownego przepisu art. 8 & 1 k.r.o. (przyjęcie od stron oświadczenia woli dotyczącego uzyskania skutków cywilnoprawnych bez uprzedniego przedstawienia mu zaświadczenia stwierdzającego brak okoliczności wyłączających zawarcie małżeństwa, sporządzonego przez kierownika usc) spowodowało niezainstnienie małżeństwa, co stwarzałoby możliwość zawarcia przed nim przez strony małżeństwa. Tylko więc sąd rejonowy, podkreśla Autor, do którego może się zwrócić osoba zainteresowana (zgodnie z art. 7, ust. 2 p.a.s.c.), mógłby uznać takie małżeństwo za zawarte ze skutkami cywilnymi nakazując kierownikowi usc sporządzenie aktu małżeństwa, albo uznać małżeństwo za nieistniejące w świetle prawa polskiego. Słusznie przy tym przypuszcza H. Chwyc, że ponieważ art. 8 k.r.o. nie zawiera żadnej sankcji odmowy sporządzenia aktu małżeństwa w takiej sytuacji (art. 1 & 2 k.r.o. mówi jedynie o dwóch przesłankach wywołania przez małżeństwo kanoniczne skutków w prawie polskim: wspomniane oświadczenie woli stron oraz sporządzenie aktu małżeństwa), sąd nakaze zapewne kierownikowi usc sporządzenie aktu małżeństwa. Trafnie też Autor zauważa, że przyjęcie wykładni odmiennej, w myśl której kierownik usc powinien w opisanej wyżej sytuacji sporządzić akt małżeństwa mógłby prowadzić do naruszania przez duchownych przepisów Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego (s. 26).

Bardzo wnikliwie Autor odniósł się do art. 9 k.r.o. (małżeństwo w razie niebezpieczeństwa grożącego bezpośrednio życiu jednej ze stron). Wnikliwość ta przejawia się m.in. w skonstatowaniu, iż art. 9 2 k.r.o. nie uregulował sprawy, kto – kierownik usc czy duchowny – winien przyjąć oświadczenia stron w sprawie nazwisk małżonków i dzieci. Wnikliwość też skłoniła H. Chwycia do zaproponowania dwóch możliwości.

W odniesieniu do punktu o przeszkodach małżeńskich można zgłosić zastrzeżenie dotyczące zaliczenia braku należytego pełnomocnictwa do okoliczności wyłączających zawarcie małżeństwa (s. 28). Bardzo cenne są uwagi na temat unieważnienia małżeństwa (instytucji odmiennej w stosunku do małżeństwa nieistniejącego i ustania małżeństw), Szerzej omawia się skutki unieważnienia. Fragment pracy na temat nazwisk małżonków i ich dzieci znamionuje daleko idąca dokładność, o czym świadczy tabela zawierająca możliwości ustaleń w wymienionej sprawie, wskazująca na 15 wariantów (s. 39).

Powrót do nazwiska osoby rozwiedzionej oraz zawarcie małżeństwa przed konsulem stanowią zwięzłe omówienie art. 59 k.r.o. i art. 26 ustawy z 13 lutego 1984 r. o funkcjach konsułów w Rzeczypospolitej Polskiej. Zagadnienie rejestracji małżeństwa (rozdział II) zostało ujęte w trzech-punktach: właściwość usc do dokonywania czynności, dokumenty do zawarcia małżeństwa, sporządzenie aktu małżeństwa. Uwagę czytelnika przyciągają szczególnie wywody Autora – obszerne i nacechowane podejściem praktycznym do kwestii – zawarte w punkcie pierwszym.

W sumie kierownicy usc oraz duchowni otrzymują zwięzły i bardzo praktyczny poradnik w przedmiocie zawarcia małżeństwa w obowiązującym prawie polskim. Autor nie pominął w nim żadnej kwestii objętej podjętym tematem wykazując niemałe doświadczenie długoletniego kierownika usc. Właśnie na wskroś praktyczne podejście w komentarzu do poszczególnych wątków tematycznych stanowi znaczący walor tego opracowania. W podejściu do mogących budzić niekiedy wątpliwości przepisów odnośnych aktów prawnych, przede wszystkim k.r.o. i p.a.s.c., uderza nachylenie praktyka. Nie znaczy to, że H. Chwyć stroni od teorii, owszem jego wskazania praktyczne dobrze są osadzone na gruncie teoretycznym. Choć jego zamierzeniem nie było napisanie podręcznika akademickiego.

Na odrębną uwagę zasługuje zamieszczenie w aktach prawnych (część druga) fragmentów kodeksu prawa kanonicznego z 1983 r. (z księgi I, księgi II, księgi IV – „Małżeństwo”, księgi VII – Procesy małżeńskie”). Szkoda tylko, że w spisie treści niedokładnie zasygnalizowano to, co de facto znalazło się w aneksach.

Trudno wreszcie przecenić zamieszczone w części trzeciej wzory dokumentów i pism związanych z zawarciem małżeństwa. Tu również dało o sobie znać podejście do wielu kwestii kogoś doświadczonego w załatwianiu spraw małżeńskich w usc.

I jeszcze jedno: z tenoru całości opracowania przebija ogromna troska Autora (znajdująca niejednokrotnie wyraz podczas konferencji na temat małżeństwa konkordatowego) o to, by nowe uregulowania w prawie polskim, związane przede wszystkim z instytucją małżeństwa wyznaniowego o skutkach cywilnych, znalazły pełne i właściwe zrozumienie zarówno u kierowników usc, jak i u duchownych, odpowiedzialnych za kształtowanie praktyki w odniesieniu do instytucji zaistniałej w Polsce od 15 listopada 1998 r.

Ks. Wojciech Góralski